

MIRCEA NEDELCIU, LITERATURĂ ȘI EXPERIMENT
Mircea Nedelciu, Literature and Experiment

Ana Valeria GORCEA (STOICA), Ph.D. Candidate,
“Petru Maior” University of Tîrgu Mureș

Abstract: Literary experiment gain over the '80-ties new dimensions. The present paper is not an attempt to exhaustively list all the experiments in Mircea Nedelciu's short stories, but to present the probable or possible mechanism of a few more interesting or intriguing ones.

Keywords: experiment, literature, „social hyperrealism”, „technical sophistication”, the eye and the ear.

Experimentalismul literar a primit în decursul anilor diverse accepțiuni. Primele sondări sau discuții teoretice despre literatură vs. experiment încep cu adevărat abia în anii '80, până atunci termenul fiind izolat folosit, în special la adresa unor scriitori care forțau normele obișnuite ale prozei, zădărniciind expresia artistică tradițională. Asociind experimentul cu literatura, putem să îl înțelegem ca pe o căutare asiduă a noutății, a unui mod de transpunere inedit, într-o vânătoare a sensului prim, a expresiei neconturate, a nevoii de perfecțiune, de unicitate. Într-o perioadă istorică în care libertatea personală era îngrădită, experimentul artistic poate fi privit drept o libertate exprimată ce cuprinde în străfundirile ei revolta ființei, reacția în fața anomaliilor sistemului, o *rezistență prin cultură*. Departe de a fi o receptare facilă, comodă, experimentul literar poate duce la decepția, atât a lectorului avizat, cât și a criticului.

Experimentalismul, cea de-a șasea trăsătură a postmodernismului românesc dintr-o listă de 10 dată de Corin Braga, intră sub egida postmodernismului. Alături de antropocentrism, imanentism, integralism, recuperare, textualism, sincronie stilistică, ironia și ludicul, conștiința teoretică, democratizarea publicului, experimentul, pe linia celui avangardist, este folosit de către optzeciști pentru „a disloca poetica modernității târzii (postbelice)”¹, funcția lui exploratorie exprimând „dezideratul căutării și al descoperirii, ideea unui nou limbaj”².

Într-o lucrare cuprinzătoare în care analizează experimentalismul și antropocentrismul în proza postmodernă românească, Liliana Truța definește și categorisește trei tipuri de experiment în proză, stabilind că obiectivul urmărit de prozatori constă în „tatonarea unei noi paradigme, trecerea de la estetica modernistă la cea postmodernă”.³ În acest sens, cele trei tipuri de experiment regăsite în proza postbelică sunt: „*experimentul agonice*, având ca obiectiv epuizarea, prin experiment, a ultimelor resurse ale modernismului, *experimentul profetic*, tipic pentru forțarea trecerii de la o paradigmă la alta, caracteristic pentru un

¹ Corin Braga, *10 studii de arhetipologie*, Colecția Discobolul, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 196.

² Ibidem apud Gheorghe Crăciun, „Experimentele unui deceniu 1980-1990”, în *Experimentul literar românesc postbelic*, Pitești, Ed. Paralela 45, 1998.

³ Liliana Truța, *Experimentalism și antropocentrism în proza postmodernă românească*, Seria Deschideri, Ed. Paralela 45, 2010, p. 7.

postmodernism timpuriu, și *experimentul integrat*, care marchează deja intrarea decisă în raza integratoare a postmodernismului, după ce experimentul profetic a avut un caracter radical”⁴. Este urmărită în această abordare trecerea de la experimentul profetic la cel integrat, volumele de proză scurtă ale lui Mircea Nedelciu făcând parte din experimentul profetic cu valoarea lor prospectivă, orientată spre textualizare, jocuri de limbaj, considerabila deschidere către uman, forțarea limitelor și asaltul agresiv asupra convențiilor literare. Odată cu trecerea la roman, Mircea Nedelciu intră sub zodia experimentului integrat, experiment numit și postapocaliptic, acesta fiind deja încetățenit, prezent în operele postmoderne, câștigându-și drepturile și, în același timp, susținătorii și teoreticienii, estompându-și latura șocantă.

Dimensiunea experimentală și cea realistă sau existențială și *cum scrie și ce scrie* Mircea Nedelciu, sunt aspecte ce au acaparat atenția criticii, vorbindu-se despre un nou mod de producere și utilizare a povestirii. Opera prozatorului Mircea Nedelciu a contribuit decisiv la introducerea și uzitarea în proza românească a unor procedee ce pot cuprinde tehnica insertului și a citării, narațiunea la persoana a II-a, intersectarea și fragmentarea poveștilor coprezente în același text, perspective variate, planuri narrative multiple.

Prin contopirea „hiperrealismului social și a sofisticării tehnice”⁵, Mircea Nedelciu poate fi remarcat ca un scriitor aparte, ce a dus experimentul prozei la nivel macrostructural.

Mergând pe linia experimentului profetic, prin cele două ipostaze amintite ale operei prozatorului, „hiperrealismul social” și „sofisticarea tehnică”, credem că a atins zone noi, neexplorate în literatura română, uzând trăsături compatibile cu postmodernismul. Aceste două ipostaze se întrepătrund pe parcursul volumelor de proză scurtă, dacă la început cu un accent mai mare pe latura tehnică, până la ultimul volum se remarcă siguranța și *firescul* acestui tip de scriere, sensurile majore ale operei sunt dirijate înspre multiplele voci narrative, model narativ variat, punctul central fiind refacerea mitului povestirii.

Încă de la primul volum de proză scurtă, *Aventuri într-o curte interioară* (1978), a fost remarcată noutatea scriiturii și a vocii, drept urmare, a fost recompensat cu Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor. Acestui prim volum de proze scurte i-au urmat altele două, *Efectul de ecou controlat* (1981) și *Amendament la instinctul proprietății* (1983), al patrulea volum de proze scurte *Și ieri va fi o zi* (1989), fiind precedat de romanul *Zmeura de câmpie* (1984). Se poate observa preferința prozatorului pentru proza scurtă, această formă de organizare a textului fiind o altă componentă a experimentului literar urmărit în acea perioadă. Alegerea acestei forme poate fi privită cu dublă semnificație, mai întâi, după cum remarcă Mircea Cărtărescu, din spiritul de frondă la adresa speciei dominante în epocă, romanul, ce trebuia subminat, apoi exista nevoia unei referențialități de reabilitare a marginalului, a categoriilor microsociale în opoziție cu perspectiva macrosocială promovată de romanele obsedantiste. Nu în ultimul rând, alegerea acestui tip de organizare a textului poate face referire la o concentrare pe spații limitate a unei estetici noi, spațiile limitate asigurând o libertate a experimentului mai intensă decât a romanului, necesară abordării unei noi realități, atât a textului cât și a vieții, o „textistență”, o textualizare a realului.

Hiperrealismul social este creat și printr-o sinestezie a simțurilor, în special auditiv și vizual, ce dau impresia unei atenții vigilente. Experimentul *vizual* pleacă de la „autenticarea

⁴ Ibidem

⁵ Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 410.

ce trebuie să provină dintr-o aprofundare, o concentrare a privirii asupra realului”⁶, prin care sunt înregistrate, analizate și adaptate un număr apreciabil de amănunte, imagini „în direct” sau reproiectări ce fac legătura cu lumea cinematografică. Privirea capătă calitățile unei camere de filmat ce se plimbă înspre a capta unghiul perfect, într-o continuă mișcare, abordând tehnica specifică filmului, în special tehnica Godard pe care o definește în proza scurtă *Aventuri într-o curte interioară* din volumul omonim ca „sunet direct, aparatul în mână, montaj haotic, opinii cât mai diferite”⁷.

Dacă în unele proze scurte *văzul* este mediat prin intermediul aparatului de fotografiat sau a camerei de filmat, acesta e surprins în proza *8006 de la Obor la Dîlga* în absență, ca apoi, revenirea văzului să producă o revelație a personajului, dezvăluindu-i sensuri elementare și profunde ale acestuia: „Văzul este simțul cel mai nobil, îți vei spune când vei ajunge acolo (în vie, *n.m.*). El le stăpânește, le controlează și le completează pe celelalte. [...] Prin simplă privire le vei cunoaște deci gustul, aroma, catifelarea (boabelor de struguri, *n.m.*). Vei fi. Vei fi prin această privire. Vei privi cerul și cei douăzeci de plopi. Vei vedea soarele ridicându-se și vei ști că ciorile, croncănitul lor, mirosul de toamnă, toate acestea se află acolo pe cerul din spatele celor douăzeci de plopi așezați în șir indian de mîna bunicului tău.”⁸

Supratema călătoriei, ce unește majoritatea prozelor nedelciene, surprinde continua mișcare a personajelor, atât în timp, cât și în spațiu. Această deplasare, mișcare continuă a personajelor, declanșează o sumă de evenimente ce se petrec în același timp sub ochii cititorului, dând impresia de fragmentare, de parțialitate, de cadru după cadru ce se derulează parcă într-o enumerare de momente surprinse *acum*, care nu lasă timp contemplării, care dau impresia că autorul nu intenționează să formeze o imagine de ansamblu. Un motiv coerent pentru „evitarea sistematică a montării secvențelor în panoramă are și alte conotații, refuzul unei ordonări a materialului epic din perspectiva unei singure priviri fiind considerată, din cauza contextului politic, drept una *totalitară* și nu *totalizatoare*.”⁹ Ochiul devine organul prin care e luată în posesie lumea la finalul prozei *Curtea de aer*, scrisă în urma experienței concentraționare a prozatorului. Un spațiu important prezentat în această proză este „curtea de aer”, o deschizătură prin care se poate privi la lumea liberă, afară, dând naștere fabulației, fiind sursă a poveștilor imaginative la care participă personajele privite. În *Excursie la câmp*, prin intermediul ochiului, ce pare să devină și el personaj principal, este redată o fascinantă brodere descriptivă a imaginilor și a culorilor ce declanșează fluxul reflecțiilor auctorității:

„... masa murdară, hîrțile răspîndite în dezordine și deasupra lor, așezate probabil de foarte curînd, o sticlă de ulei, o roșie și doi castraveți. În aceste obiecte de curînd așezate acolo, raza de soare, pătrunsă prin palma de loc rămasă liberă în fereastră, bătea cu putere, culorile lor străluceau straniu în semiîntunericul de acolo. Culorile deveniseră în acel unic punct luminos din încăperea de o stridentă înfricoșătoare. Galbenul uleiului, roșul-aprins al roșiei, verdele-albastru al castraveților plus lumina stranie a soarelui care asfîntea și semiîntunericul din jur m-au străfulgerat în momentul intrării și m-au făcut pentru multă vreme să mă simt ca pe altă

⁶ Liliana Truța, op. cit., p. 223.

⁷ Mircea Nedelciu, *Proza scurtă*, prefață „Mircea Nedelciu și proba clasicismului” de Sanda Cordoș, Colecția Contemporani, Editura Compania, București, 2003, p. 23.

⁸ Idem, p. 51.

⁹ Ionuț Miloș, *Geografii semnificative. Spațiul în proza scurtă a lui Mircea Nedelciu*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2011, p. 77.

lume, să judec altfel ca pînă atunci, să uit că trebuie să fiu lipsit de scrupule și dur în întrebări, să uit chiar, pentru moment, pentru ce anume exact venisem acolo.”¹⁰. Experimentul privirii se produce în același timp și asupra realității textuale, auctoriale.

Narațiunea la timpul prezent dă sentimentul că totul se desfășoară în fața cititorului, că e mai degrabă improvizat, „live”, decât povestită – „transmisiunea directă”, iar narațiunea la persoana a II-a, permanenta chestionare și îndrumare a cititorului stabilesc o altă latură experimentală a prozelor lui Mircea Nedelciu, cea dialogică, regăsită spre exemplu, într-un fragment din *Excursie la câmp*, „...stăpînesc eu această frază, mă folosesc de ea sau ea se folosește de mine și mă subjugă?”¹¹. Prin funcția dialogică a literaturii experimentale, care-l vizează tot mai des pe cititor, autorul încearcă să-l ademenească, să-l îndrume, să-l reeduce, sau, de ce nu, să-l contrarieze, stabilind o relație autor – operă – cititor, atît autorul, cît și cititorul devenind personaje principale în textul operei, „Așadar, a scrie nu e totuna cu a descrie un șir de fapte, ci cu a făptui un enunț. Acesta poate să pară și el a fi o descriere de fapte, dar, în măsura în care aceste fapte n-au existat, acest enunț este un fapt al meu independent și tu, ascultând, te afli făptuind independent.”¹²

„Sofisticarea tehnică” este evidențiată prin suma de procedee preferate cum ar fi și juxtapunerea sau colajul, o „cascadă de procedee” – expresia autorului din *Un nou personaj principal*, text antologat de Gh. Crăciun în *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*. Aceste procedee nu constituie un scop în sine, ci sunt mijloacele necesare pentru realizarea funcției dialogice și pentru o mai eficientă adecvare a textului la o realitate plurală, variată, constituită din fragmente care se intersectează haotic sau se îndepărtează arbitrar.

Urechea, organ care dă dovadă de finețe în prozele lui Mircea Nedelciu, înregistrează fidel felurite surse sonore într-un amalgam *apetisant* al vocilor ce denotă aglomerarea, gălăgia, chiar *plictisul* celui care înregistrează toate discuțiile din jurul lui: „«Ce ți-a picat, ce ți-a picat?» «Azi-dimineată credeam c-o să plouă!» «Îți plac minijupele?» «Boby e înăuntru, ce face? mai ai țigări?» «...și îl pun într-un coșciug. Ea se căsătorește și el pleacă...» «Cum în rusește, ce-ai înnebunit?» «Cît a trăit?» «Care Rimbaud?» «Ai mai picat vreunul?» «Mîine, la ce oră?» «Nu mai pot!» «Cineeee?» «Baftă, băi, m-am cărat!» «Și e și ea, ea ce zice? Te întrebă de viață?» «E estetica romantismului... un sfertodot!» «Ți-ai făcut fișe? povestește-mi răscrucea!» «Ce ți-a picat, ce ți-a picat, ce ți-a picat???»¹³; limba pestriță, „Hî, ne duce aștia la Canal o lună... E bine acolo, că te bronzezi!... Băăăă, scoate mâinile din buzunare, că-ți mănîncă unghiile, dracu, și pă urmăăăă, gata!...”¹⁴. Cu acuratețea unui dialectolog, redă tiparului un „*bruiaj fonic* ca mijloc de spațializare”¹⁵. Tiparul spațial este creat prin faptul că „oscilațiile de volum ale vocilor care rostesc replicile, sau fragmentele de replici, sugerează situarea acestora la o distanță mai mică sau mai mare față de cel care le consemnează”¹⁶.

Experimentalist convins, în opera lui Mircea Nedelciu trecerea de la proză scurtă, *experimentul profetic*, la roman, *experimentul integrat*, se caracterizează prin continuitate,

¹⁰ Mircea Nedelciu, op. cit., p. 107.

¹¹ Idem, p. 109.

¹² Idem, p. 110.

¹³ Idem, p. 230.

¹⁴ Idem, p. 278.

¹⁵ Ionuț Miloi, op. cit., p. 95.

¹⁶ Idem, p. 96.

apanajul scriptural relevând afinitatea prozatorului dinspre mirajul povestirii ingenioase înspre cea ingenuă.

Bibliografia operei

Mircea Nedelciu, *Proza scurtă*, prefața de Sanda Cordoș „Mircea Nedelciu și proba clasicismului”, Colecția Contemporani, Editura Compania, București, 2003.

Bibliografie critică selectivă

***, *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, coordonatori Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, material *Mircea Nedelciu* realizat de Cornel Moraru, Editura Albatros, București, 2000.

***, *Dicționarul general al literaturii române. Vol. 4. L-O*, coordonator general Eugen Simion, material *Mircea Nedelciu* realizat de Monica Spiridon și Nicolae Iliescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005.

****Dicționarul literaturii române, Vol. 2. M-Z*, Coordonator general Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2012, (pp. 133-136 *Nedelciu, Mircea*, Monica Spiridon).

Boldea, Iulian, *Scriitori români contemporani*, Editura Ardealul, Tîrgu-Mureș, 2002.

Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 2010.

Crăciun, Gheorghe, *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, Ediția a II-a (prima ediție 1994), Colecția 80, Seria Antologii, Editura Paralela 45, Pitești, 1999.

Cordoș, Sanda, Prefață „*Mircea Nedelciu și proba clasicismului*” în *Proza scurtă (Aventuri într-o curte interioară, Efectul de ecou controlat, Amendament la instinctul proprietății, Și ieri va fi o zi)*, Mircea Nedelciu, Editura Compania, București, 2003.

Dinițoiu, Adina, *Proza lui Mircea Nedelciu. Puterile literaturii în fața politicului și a morții*, prefața de Paul Cornea, Editura Tracus Arte, București, 2011.

Oțoiu, Adrian, *Ochiul bifurcat, limba sașie. Proza generației '80. Strategii transgresive*, vol II, Colecția „Deschideri”, Editura Paralela 45, Pitești 2003.

Miloi, Ionuț, *Geografii semnificative. Spațiul în proza scurtă a lui Mircea Nedelciu*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2011.

Mincu, Marin, „Avangardă și experimentalism”, în *Eseu despre textul poetic*, vol II, Editura Cartea Românească, București, 1986.

Nedelciu, Mircea, „Un nou personaj principal”, articol apărut mai întâi în România literară, nr. 14, 2 aprilie 1987, text reluat în volumul *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, antologie de Gheorghe Crăciun, Editura Vlasie, Pitești, 1994, 1998.

Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism. Proza*, Editura Fundația Pro, București, 2002.

Prince, Gerald, *Dicționar de naratologie*, traducere de Sorin Pîrvu, Institutul European, Iași, 2004.

Simion, Eugen, *Scriitori români de azi, IV*, Editura Cartea Românească, București, 1989.

Spiridon, Monica, Crăciun, Gheorghe, Lefter, Ion Bogdan, *Experimentul literar românesc postbelic*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998.

Truță, Liliana, *Experimentalism și antropocentrism în proza postmodernă românească*, Colecția „Deschideri”, Editura Paralela 45, Pitești, 2010.
Țeposu, Radu G., *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu nouă*, Editura Cartea Românească, București, 2006.